

РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У США

DEVELOPMENT AND MODERN FEATURES OF ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION METHODS IN THE USA

Книш С.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Стаття присвячена дослідженню еволюції та особливостей альтернативних способів вирішення спорів у США. Також розглянуто розуміння та класифікацію альтернативних способів вирішення спорів. Визначено особливості становлення та еволюції американської нормативно-правової бази США як країни з федеральним державним устроєм від часів голландського та британського колоніальних періодів у Нью-Йорку до сучасного стану розвитку (сфокусовано увагу на основних періодах зростання зацікавленості суспільства, влади та динамізму розвитку нормативно-правової бази щодо альтернативного вирішення спорів). У статті сфокусована увага на основних нормативно-правових актах, що регулювали правовідносини в сфері альтернативного вирішення спорів, та описано сучасні законодавчі акти, якими врегульовано ці процеси у США сьогодні (починаючи від закону 1632 року, що підтримував арбітраж як засіб вирішення спорів, і закінчуючи Єдиним законом про медіацію 2001 року). Визначено особливості становлення альтернативного вирішення спорів у окремих штатах США та описано приклади, що ілюструють результативність таких процесів.

Розкрито практику створення та функціонування окремого інституту стимулювання розвитку альтернативних способів вирішення спорів у США (Американської арбітражної асоціації) та розписано трансформаційні періоди її функціональної значимості. На основі синтезу основних альтернативних способів вирішення спорів у США запропоновано їх класифікацію шляхом виокремлення таких груп, як присуджувальні, оціночні та сприятливі способи, та розглянуто практику реалізації їх окремих видів. Сформовано розуміння щодо видів та особливостей здійснення окремих способів альтернативного вирішення спорів у США, таких як арбітраж, нейтральне встановлення фактів, колегіальна оцінка, судова оцінка, спрощений суд присяжних, оцінка спеціаліста або експерта, медіація та інші.

Підкреслено, що США є унікальною країною, що сформувала досконалу розвинену судову систему поруч з ефективною системою альтернативного вирішення спорів. Підсумовано, що, з огляду на результативність та ефективність американської системи ADR, для України, яка сьогодні лише формує основні засади здійснення альтернативного вирішення спорів, важливо дослідити позитивний досвід цієї країни у зазначеній сфері.

Ключові слова: альтернативні способи вирішення спорів, ADR, арбітраж, суд присяжних, медіація, спір.

The article is devoted to the study of the evolution and features of alternative dispute resolution methods in the United States. The understanding and classification of alternative methods of dispute resolution are also considered. The peculiarities of the formation and evolution of the American legal framework as a country with a federal state system are determined from the time of the Dutch and British colonial periods in New York to the current state of development (attention is focused on the main periods of the growth of public interest, power and the dynamism of the development of the regulatory and legislative framework regarding ADR). The article focuses on the main normative-legislative acts that regulated legal relations in the field of alternative dispute resolution and describes the main normative-legislative acts that today regulate these processes in the United States of America. The peculiarities of the formation of ADR in individual states of the USA are determined and examples illustrating their effectiveness are described.

An understanding of the types and features of the implementation of certain methods of alternative dispute resolution in the USA was formed. The practice of creating and functioning of a separate institute for stimulating the development of alternative dispute resolution methods in the USA (American Arbitration Association) was revealed and the transformational periods of its functional significance were described. Based on the synthesis of the main alternative methods of dispute resolution in the USA, a classification of them is proposed, by separating from the existing methods such groups as adjudicative, evaluative, and facilitative methods, and the practice of implementing certain types is considered.

It is emphasized that the USA is a unique country that has formed a perfect developed judicial system and an effective system of alternative dispute resolution. It was concluded that since Ukraine today is only forming the basic principles of implementation of alternative dispute resolution, it is important to research and study the positive experience of the USA and the effective American ADR system.

Key words: alternative dispute resolution methods, ADR, arbitration, jury trial, mediation, dispute.

Постановка проблеми. Зростаюча складність сучасного життя та позитивна динаміка чисельності конфліктів, що доходять до розгляду в судах, посилили тягар системи правосуддя, роблячи її все більш громіздкою, довготривалою та малоефективною. Якщо звернутись до світової практики, то, наприклад, у 2000 році уряд Італії був зобов'язаний виплатити 600 мільйонів євро сторонам, які вимагали відшкодування збитків, завданих затримками судових розглядів. Індія за нинішніх темпів не зможе вирішити свої поточні нерозглянуті справи до 2330 року [1, с. 100]. Подібні факти досить яскраво ілюструють потенційну необхідність пошуку та розвитку альтернативних способів вирішення спорів поза залогою суду.

Сьогодні альтернативне вирішення спорів (далі – ADR, від англ. Alternative Dispute Resolution) як група процесів, за допомогою яких вирішуються спори і конфлікти за межами судових процедур, є важливою інституцією сучасного демократичного суспільства, що може значно підвищити швидкість та якість врегулювання конфліктів і спорів в усьому світі.

Згідно даних ГС «Мережа правового розвитку», за допомогою ADR (медіації, арбітражу, попередньої оцінки справи) у позасудовому порядку у США вирішується 99% усіх цивільних справ, які потрапляють у федеральні суди. У 1980-х роках цей показник складав лише 10%. [2]. США є унікальною країною, що сформувала досконалу розвинену судову систему поруч з ефективною системою альтернативного вирішення спорів. Для України, що сьогодні лише формує основні засади здійснення альтернативного вирішення спорів, важливо дослідити позитивну практику у цій сфері. З огляду на результативність та ефективність американської системи ADR актуальним є дослідження досвіду цієї країни у сфері позасудового вирішення спорів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-теоретичним та методичним основам здійснення альтернативних способів вирішення спорів присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, різні аспекти ADR розглядали такі дослідники, як Донна Стінстра (Donna Stienstra), Лоуренс Саскінд (Lawrence Susskind), Міке ван дер Вансем (Mike van der Wanssem),

Френк Е. А. Сандер (Frank E. A. Sander), Майкл Макманус (Michael McManus), Біріанна Сільверстейн (Brianna Silverstein). Над проблематикою альтернативного вирішення спорів працювали такі вітчизняні науковці: Галупова Л. І., Єрмоєнко Г. В., Корінний С. О., Любченко Я. П., Мазаракі Н. А., Притика Ю. Д., Спектор О. М., Шинкар Т. І., Ясиновський І. Г. Дослідники Денисенко О. М., Апалькова І. С., Прилуцька А. В. безпосередньо вивчали теоретичні та практичні засади ADR у США. Підкреслюючи цінність та практичну значимість отриманих авторами напрацювань, слід зауважити, що питання еволюції нормативно-правової бази, практичного досвіду та особливостей розвитку альтернативних способів вирішення спорів у США є цікавими з теоретичної та практичної точки зору та заслуговують на глибоке та системне вивчення.

Метою статті є дослідження досвіду запровадження та особливостей альтернативних способів вирішення спорів у США.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі у науковій доктрині не сформувалось уніфікованого підходу як до трактування самого поняття альтернативного вирішення спорів, так і до розуміння його змісту. Так, Український центр медіації та переговорів розглядає ADR як групу процесів, за допомогою яких вирішуються спори і конфлікти без звернення до формальної системи судочинства [3].

У науковій теорії основними видами ADR вважаються переговори, арбітраж та медіація (табл. 1).

США має багату історію застосування ADR та заслужено вважається країною позитивного досвіду. Наявність у Сполучених Штатах найбільш досконалої та ефективної системи ADR у світі пояснюється, на думку автора, тим, що історія зародження і розвитку ADR у цій країні є однією з найтриваліших, крім того, США є країною, що велику увагу приділяє демократизації суспільства та захисту прав та свобод громадян.

Дослідники еволюції американської системи ADR вказують на те, що у США комерційний арбітраж існував на початку голландського та британського колоніального періодів у Нью-Йорку. Колоністи-паломники були переконані, що адвокати загрожують християнській злагоді, тому ретельно уникали адвокатів і судів, пропонували використовувати власне посередництво для вирішення

конфліктів різного роду у громаді [1, с. 101]. Так звані посередники з числа членів спільноти задля врегулювання конфліктів розглядали претензії, визначали вину, оцінювали збитки та забезпечували комунікацію між сторонами примирення. Впродовж більшої частини колоніального періоду такі неформальні арбітражі вважалися нормою. Досвід арбітражу як способу вирішення комерційних спорів дозволяв мінімізувати конфлікт та продовжувати бізнес. У 1632 році у Массачусетсі було прийнято перший закон, що підтримував арбітраж як засіб вирішення спорів. Практика законодавчого закріплення арбітражу була перейнята й іншими колоніями, проте довгий період часу цей вид ADR використовувався переважно для врегулювання морських та торгових суперечок [5, с. 9].

Першим періодом зростання інтересу держави та суспільства до ADR можна вважати час після здобуття незалежності та створення нового уряду. Яскравим підтвердженням цьому є прийняття у 1790 році Закону про патенти, у якому Конгресом передбачалося формування арбітражної системи конкуруючих патентних вимог. При вирішенні патентних спорів, згідно норм цього Закону, запроваджувалось створення судової колегії, до складу якої входили: призначені члени від кожного заявника на патент та представник від державного секретаря. Регламентувався обов'язковий характер рішення колегії (у разі відмови від арбітражу, патент іншого заявника схвалювався у спрощеному порядку) [1, с. 101].

Незважаючи на важливість перших спроб позасудового вирішення спорів у США, ADR до кінця XIX століття все ще не отримали офіційної інституалізації та сприймалися на цьому етапі розвитку, скоріше, не як адекватна альтернатива судовому розгляду, а більше як інструмент для уникнення заворушень, страйків і зменшення наслідків економічних розладів та криз.

На початку XX-го століття держави почали проявляти узгоджену зацікавленість у систематичному розвитку способів ADR як ефективної альтернативи судовому розгляду. У цей період відбулися перші спроби врегулювання державою процесів ADR (не тільки в США, але й у світі в цілому). Слід зауважити, що створення законодавчого підґрунтя вирішення спорів альтернативними методами у США спочатку торкнулося трудових правовідносин. У 1920-х роках більше десятка штатів прийняли закони про арбітраж, а у 1925 році – набрав чинності Федеральний закон про арбітраж [5, с. 11]. Усі ці кроки значно покращили характер арбітражу в США шляхом:

- укладання угод щодо арбітражного розгляду майбутніх спорів, які є юридично дійсними та такими, що підлягають виконанню;
- закриття судового процесу для сторін арбітражної угоди, вимагаючи від них виконання їхніх домовленостей;
- уповноваження судів виконувати арбітражні рішення;
- уповноваження судів призначати арбітрів та/або іншим чином прискорювати арбітраж [1, с. 101].

Хоча названі нормативно-правові акти істотно розширювали правову базу здійснення арбітражу на території федеральних штатів США, однак, саме суспільство було ще не готове відмовитися від традиційного способу вирішення конфліктів шляхом судового розгляду.

Досить інноваційним на той період був дозвіл судам застосовувати засоби правового захисту ADR та надання голосу неурядовим організаціям у розробці політики щодо ADR. У 1926 році на реалізацію такого права була створена Американська арбітражна асоціація (American Arbitration Association – далі AAA), основною метою діяльності якої стало забезпечення процесу арбітражу та інших ефективних практик ADR [6]. За час роботи AAA було узагальнено досвід арбітражу, розроблено та оприлюднено правила та процедури арбітражу. У 1996 році AAA офіційно створила як свою міжнародну структуру Міжнародний

Таблиця 1

Сутність основних видів ADR [3; 4]

Вид ADR	Сутність
Арбітраж	процес, у ході якого дві сторони зустрічаються в присутності нейтральної третьої особи, яка є спеціально підготовленим арбітром та вислуховує обидві сторони і потім виносить обов'язкове або необов'язкове для виконання сторонами рішення, залежно від того, про що сторони домовились заздалегідь (як правило, у контракті). Фактично арбітраж створює приватну судову систему
Медіація	метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту
Переговори	альтернативний спосіб вирішення конфліктної ситуації, під час якого сторони врегульовують розбіжності та суперечки, що виникли між ними, самостійно або з допомогою своїх професійних консультантів, але без участі третьої сторони – незалежного посередника (медіатора)

центр вирішення спорів (International Centre for Dispute Resolution – далі ICDR). На сьогодні AAA-ICDR є найбільшим приватним глобальним постачальником послуг з альтернативного вирішення спорів у світі [6].

Протягом ХХ-го століття система АDR у США набула популярності як альтернатива судовому розгляду (розвиток прийнято пов'язувати із швидкою індустріалізацією 1930-х років). Процедури та механізми АDR почали використовуватись для урядових програм. Наприклад, у 1970-х роках Міністерство охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення за підтримки Федеральної служби посередництва та примирення (the Federal Mediation and Conciliation Service) досить успішно вирішувало скарги щодо вікової дискримінації на федеральних робочих місцях. [1, с. 102].

Успішне врегулювання дискримінаційних справ на федеральному рівні популяризувало застосування АDR у різноманітних галузях та викликало жвавий інтерес до АDR як на законодавчому, так і на академічному рівнях.

У 1980-ті роки відбувається наступний стрибок зацікавленості суспільства США у використанні АDR. У цей період в американських університетах та школах права почали запроваджувати курси та наукові дисципліни з тематики АDR. До початку ХХІ століття, згідно опитування Американської асоціації юристів, більшість юридичних шкіл мали у наявності певні програми з АDR, у тому числі позакласні заняття [1, с. 102]. У 1985 році Генеральним прокурором США було сформовано та видано наказ, у якому визначено необхідність використання АDR для економії часу та витрат на судовий процес [7, с. 7].

З 1995 року у США постачальниками баз даних регулярно публікуються оновлені довідники спеціалістів та фірм, які надають послуги з АDR, що сприяє кращому доступу більшій кількості осіб до таких процедур [1, с. 102]. Таким чином, процеси АDR досить міцно закріпились у правовій системі США.

Яскравим прикладом реалізації альтернативних способів вирішення спорів є практика організації «Служби судового арбітражу та посередництва», яка була створена у 1979 році суддею Каліфорнійського суду у відставці. Діяльність цієї організації спрямована на надання юридичним фірмам, підприємствам та окремим особам доступу до позасудових способів вирішення конфліктів та спорів [1, с. 102].

Слід зазначити, що у США діють загальнодержавні програми та проекти щодо розвитку АDR, проте, зважаючи на федеративний устрій цієї країни, зауважимо, що питання, пов'язані з впровадженням альтернативних механізмів вирішення спорів, перебувають у компетенції штатів, кожен з яких може визначати власне правове регулювання цього інституту. До прикладу, у кінці 1986 року Асоціація юристів Вірджинії та Колегія адвокатів цього ж штату сформували спільний комітет з питань АDR, що було пов'язано з існуванням підвищеної зацікавленості у застосуванні АDR та активної ініціативи з боку юридичної спільноти. Була підтримана пропозиція щодо створення Центрів вирішення спорів, які стали реалізовувати програми врегулювання конфліктів за допомогою АDR, координувати підготовку та навчання юристів Вірджинії, проводити тренінги з медіації [8]. На сьогодні створені підґрунтя та основні принципи медіації у штаті Вірджинія використовуються та розвиваються.

З 1981 року у федеральному суді Східного округу штату Мічиган розпочала діяти програма медіації, яка успішно функціонувала в судовій системі штату з 1978 року. Відповідно до цієї програми справа може бути передана до комісії з медіації за клопотання сторін або за власною ініціативою суду. У певних випадках справа направляється на медіацію судом під час судового розгляду незалежно від згоди сторін. До сторони, яка відмовляється від прийняття рішення медіаційної комісії, можуть бути застосовані санкції у вигляді додаткових виплат судових витрат [9].

У 1981 році Каліфорнія стала першим штатом, у якому медіація була визначена обов'язковою для спорів, пов'язаних із опікою над дітьми та спілкуванням з ними [10, с. 1034].

Наступним періодом значного зростання значимості альтернативних способів вирішення спорів у США стали 1990-ті роки, коли федеральна влада почала просування нової концепції ефективного управління, спрямованої на розвиток співробітництва та альтернативних способів вирішення спорів, особливо тих, стороною яких міг бути уряд [11]. У 1990 році було ухвалено Закон про реформування цивільного судочинства (Civil Justice Reform Act), відповідно до якого на федеральні суди було покладено обов'язок скоротити витрати на цивільне правосуддя, полегшити винесення судових рішень, забезпечити справедливе, швидке та недороге вирішення справ, а також сприяти застосуванню альтернативних форм вирішення спорів. [12]. У 1996 році Конгрес прийняв Закон про адміністративне вирішення спорів (Administrative Dispute Resolution Act), в якому чітко було прописано необхідність заохочення та поширення АDR та регламентовано призначення високопосадовця як «спеціаліста з вирішення спорів» і вироблення спеціальної політики щодо АDR у федеральних агенствах США [11].

У 1998 році було ухвалено Федеральний Закон про альтернативне вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution Act), який дозволив використовувати процедури АDR у всіх цивільних справах та закріпив обов'язок окружних судів розробити та реалізувати власну програму АDR для заохочення та сприяння використанню позасудових способів вирішення спорів у своєму окрузі, вивчити ефективність існуючих програм АDR та прийняти відповідні вдосконалення, а також призначити працівника для адміністрування, нагляду та оцінки програми АDR відповідного суду [13].

У 2001 році у США було затверджено та рекомендовано до прийняття в усіх штатах Єдиний закон про медіацію (Uniform Mediation Act), у якому були описані основні поняття, терміни, процедури, принципи та порядок застосування його норм. Особливу увагу в законі приділено визначенню умов дотримання конфіденційності та випадків, при яких конфіденційність не може бути застосована [14]. Uniform Mediation Act об'єднав 2,5 тис. законів, що регулювали посередницьку діяльність в різних штатах, та є правовою основою медіації у США [15, с. 211].

У США АDR має різноманітні форми застосування: починаючи від дуже формалізованого квазі-судового провадження до неформальних розмов у конференц-залі. У кожній своїй формі АDR пропонує американським клієнтам і фахівцям численні варіанти отримання допомоги без судового розгляду. Типи АDR, доступні у США, можна розділити на три загальні категорії: присуджувальні, оціночні та сприяливі.

У процесі присуджувальних (adjudicative) АDR квазі-судовий посередник, який називається «нейтральним», виступає як суддя або особа, яка приймає рішення. Участь зовнішньої, неупередженої третьої сторони часто є необхідною для сторін, які не бажають вести переговори, але прагнуть уникнути офіційного судового розгляду. Варто зауважити, що судові рішення судової системи США «завжди призводить до обов'язкового виконання», у той час як присуджувальні АDR можуть мати різні за своєю сутністю результати: обов'язкові, необов'язкові або консультативні [1, с. 102].

Формами присуджувальних АDR є арбітраж (Arbitration) та нейтральне встановлення фактів (Neutral Fact-Finding). Арбітраж може проводитись одним арбітром або колегією з трьох осіб та, як правило, використовується в ситуаціях, коли сторони не можуть дійти згоди щодо фактів спору або конфлікт є суто грошовим. Також арбітраж регулярно використовується у випадках, коли

питання є суто технічним і потребує експертного рішення [1, с. 103]. Арбітражне провадження є найбільш формалізованою процедурою у порівнянні з іншими способами ADR, і залежно від укладеного арбітражного договору та відповідного закону (федерального або закону штату), арбітражне рішення може бути оскаржено в судовому порядку.

Ще однією формою присуджувальних ADR є нейтральне встановлення фактів. У випадках, коли сторони спору не можуть дійти згоди щодо певних фактів, а також коли важливе значення для прийняття рішення має технічна експертиза, учасниками спору може бути залучена третя сторона для перевірки основних деталей справи. Ця форма ADR, як правило, використовується на початку справи або під час судового процесу, а в окремих випадках судді можуть зобов'язати сторони звернутися до нейтрального експерта, думка якого може бути визначальною для прийняття остаточного рішення [1, с. 103].

Наступною категорією ADR є оціночні (evaluative) ADR – процеси, у яких юристи та учасники спору представляють свою версію змісту конфлікту та отримують відгук про сильні та слабкі сторони своїх претензій та аргументів. За допомогою таких процедур сторони можуть оцінити свої переговornі можливості, підтвердити чи спростувати силу власних переконань, а інколи, й розв'язати невинуваті очікування.

Основними формами оціночних ADR є:

- колегіальна оцінка (Peer Evaluation): адвокати кожної сторони виступають перед нейтральним адвокатом або колегою адвокатів, які мають досвід у предметі спору та можуть надати рекомендації щодо врегулювання конфлікту;

- оцінка непрофесіоналів або спрощений суд присяжних (Lay Evaluation or Summary Jury Trial): адвокати обох сторін спору представляють групі можливих присяжних вступні аргументи, докази, по одному свідку та заключні аргументи, на основі розгляду яких «журі» виносить вердикт;

- судова оцінка (Judicial Evaluation): досить схожа процедура, як у спрощеному суді присяжних, лише замість «журі» вердикт виносить суддя у відставці;

- оцінка спеціаліста або експерта (Specialist or Expert Evaluation): застосовується, коли джерелом спору є суто технічні проблеми, або необхідна думка експерта у певній галузі, яка в результаті може бути прийнята сторонами за основу при обговоренні мирової угоди чи під час судового слухання [1, с. 103–104].

Сприятливі (facilitative) ADR – це процедури ADR за участю нейтрального посередника, який не виносить обов'язкового рішення, а є швидше «радником» для сторін, який заохочує дискусію, діалог та пошук найбільш прийняттого рішення. Найпоширенішими формами сприятливих ADR є медіація (Mediation), примирення (Conciliation) та досягнення консенсусу (Consensus Building).

Медіація є найменш змагальним та найбільш розповсюдженим способом ADR у федеральних окружних судах США [16, с. 7]. Завдання нейтрального посередника (медіатора) полягає у визначенні реальних проблем, формулюванні тем для обговорення та сприянні створенню варіантів вирішення спору. Медіатори у США мають різне професійне підґрунтя, але більшість із них є практикуючими адвокатами, які мають досвід та знання щодо предмету спору. Медіація може використовуватись на всіх стадіях спору, до або під час судового розгляду та апеляційного оскарження. Суди можуть заохочувати, пропонувати або зобов'язувати сторони брати участь у медіації. Обов'язковою медіація є у сімейних спорах, іпотечних справах, конфліктах між сільськогосподарськими виробниками та дистриб'юторами, медичних спорах [1, с. 104].

Аналіз сучасних напрацювань щодо майбутнього ADR у США дає можливість стверджувати, що вектор їх подальшого розвитку спрямований на підвищення якості та результативності застосування ADR. Сьогодні альтернативні способи вирішення спорів реалізуються на всіх рівнях юридичної американської практики. Юридичні фірми регулярно залучають суддів у відставці, медіаторів, сертифікованих адвокатів, які володіють досвідом ADR, з метою надання послуг медіації, арбітражу та інших позасудових процедур для окремих осіб та компаній.

Висновки. Генеза застосування альтернативних способів вирішення спорів у США бере свій початок від комерційних арбітражів, що існували на початку голландського та британського колоніальних періодів у Нью-Йорку. Офіційної інституалізації альтернативні способи вирішення спорів зазнали у XIX-му столітті, як форма приборкання страйків та подолання наслідків соціально-економічних криз. До початку 2000-х років розвиток окремих видів ADR відбувався індивідуально в кожному окремому штаті США. Уніфікація нормативно-правової бази щодо ADR у США пов'язана з прийняттям ряду законів, зокрема, у 1998 році Закону про альтернативне вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution Act) та у 2001 році Єдиного закону про медіацію (The Uniform Mediation Act).

На сьогодні США є країною з найрозвиненішою та найдиверсифікованішою системою альтернативних способів вирішення спорів у світі, яка крім традиційних способів вирішення спорів, таких як медіація та арбітраж, включає й інші – нейтральне встановлення фактів, оцінка непрофесіоналів або спрощений суд присяжних, досягнення консенсусу та ін. Тому доцільним є комплексне дослідження та подальша наукова розробка можливостей використання та впровадження позитивного досвіду цієї країни у національне законодавство та практичну діяльність спільноти медіаторів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Michael McManus and Brianna Silverstein. Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States. CADMUS. 2011. № 1. P. 100-105. URL: https://www.cadmusjournal.org/files/pdfreprints/vol1issue3/Reprint_McManus_Silverstein_Brief_History_ADR.pdf (дата звернення: 20.10.2024).
2. Альтернативне вирішення спорів: американський досвід. URL: <https://dn.org.ua/event/alternativne-virishennya-sporiv-amerikanskij-dosvid/> (дата звернення: 20.10.2024).
3. Про альтернативне вирішення спорів. *Український центр медіації та переговорів*: веб-сайт. URL: <https://griml.com/RxHLw> (дата звернення: 20.10.2024).
4. Переговори та медіація. *Lex Factor Law Firm*: веб-сайт. URL: <https://lexfactor.com.ua/ua/posluhy/perehovory-ta-mediatsiia> (дата звернення: 20.10.2024).
5. Steven A. Certilman. This a Brief History of Arbitration in the United States. NYSBA. *New York Dispute Resolution Lawyer*. 2010. Vol. 3. № 1. P. 9-12.
6. American Arbitration Association: веб-сайт. URL: <https://www.adr.org/about-us> (дата звернення: 20.10.2024).
7. Alternative Dispute Resolution in Agency Administrative Programs. URL: <https://www.acus.gov/document/alternative-dispute-resolution-agency-administrative-programs-final-report> (дата звернення: 20.10.2024).
8. Larry Hoover. The Rich History of the Joint ADR Committee. *The Virginia Bar Association*: веб-сайт. URL: https://www.vba.org/page/adr_history (дата звернення: 20.10.2024).
9. Cecil J. S., Meierhoefer B.S. Report on the Mediation Program in the Eastern District of Michigan. Washington/ National Institute of Justice. 1983. 23 p. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/report-mediation-program-eastern-district-michigan> (дата звернення: 20.10.2024).

10. Alana Dunnigan. Restoring Power to the Powerless: The Need to Reform California's Mandatory Mediation for Victims of Domestic Violence. *University of San Francisco Law Review*. 2003. Vol. 37 (4). P. 1031-1064. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/216983804.pdf> (дата звернення: 20.10.2024).

11. Brief History of Alternative Dispute Resolution in the Federal Government. URL: <http://www.adr.gov> (дата звернення: 20.10.2024).

12. Civil Justice Reform Act of 1990. *Congress.gov*: офіційний веб-сайт федеральної законодавчої інформації США. URL: <https://www.congress.gov/bill/101st-congress/senate-bill/2027> (дата звернення: 20.10.2024).

13. Alternative Dispute Resolution Act of 1998. *Congress.gov*: офіційний веб-сайт федеральної законодавчої інформації США. URL: <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/3528> (дата звернення: 22.10.2024).

14. Uniform Mediation Act. Drafted by the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws and by it approved and recommended for enactment in all the States. August. 2021. URL: <http://surl.li/trlnkg> (дата звернення: 20.10.2024).

15. Луцький Р. П. Особливості формування інституту медіації в англо-саксонській сім'ї права: позитивно-правовий аспект. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали VI Міжнародного науково-практичного симпозиуму* (м. Івано-Франківськ, 20 травня 2022 року). Івано-Франківськ: Ред.-вид. відділ Університету Короля Данила, 2022. С. 207-213.

16. Donna Stienstra. ADR in the Federal District Courts: An Initial Report. Federal Judicial Center. November 16. 2011. URL: <https://www.fjc.gov/sites/default/files/2012/ADR2011.pdf> (дата звернення: 23.10.2024).